

ЖАМОАЛАРНИ БОШҚАРИШДА БОШҚАРУВНИНГ ЎРНИ

И. И. Жураев
Эркин изланувчи

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақола иқтисодиёт соҳасига оид бўлиб, мақолада менежмент, бошқарув усуллари, бошқарув функциялари, бошқарувнинг турлари ҳамда бошқарувнинг ижтимоий – психологик усуллари ёритилган.

Калит сўзлар: менежмент, режалаштириш, бошқарув функциялари, мотивлаш, назорат қилиш, бошқарув турлари ва усуллари, ижтимоий-психологик, маркетинг, инновацион бошқариш.

ABSTRACT

This article belongs to the field of economics, and it deals with management, management methods, management functions, types of management and socio-psychological aspects of management.

Keywords: management, planning, management functions, motivation, control, types and methods of management, socio-psychological, marketing, innovation management.

АННОТАЦИЯ

Эта статья относится к области экономики, и в ней рассматриваются менежмент, методы управления, функции управления, виды управления и социально-психологические аспекты управления.

Ключевые слова: управление, планирование, функции управления, мотивация, контроль, виды и методы управления, социально-психологический, маркетинг, инновационный менеджмент.

Ғарб менежментининг бугунги замонавий назарияси бошқариш функцияларини таснифлашда, энг аввало унинг асосий (умумий) функцияларига устуворлик беради, булар қуйидагилар:

- ✓ режалаштириш;
- ✓ ташкил қилиш;
- ✓ тартибга солиш;
- ✓ мувофиқлаштириш;
- ✓ назорат;

✓ рағбатлантириш, яъни мотивлаш ёки мотивация бериш [1].

1. Режалаштириш - бошқаришнинг асосий ва дастлабки функцияси ҳисобланади. Ҳар қандай бошқариш режа тузишдан бошланади. Бу режада бошқарув мақсадлари ва вазифалари, уларни амалга ошириш муддатлари белгиланади, вазифаларни амалга ошириш усуллари ишлаб чиқилади, халқ ҳўжалиги бўғинларининг ўзаро алоқалари ўрнатилади.

2. Ташкил қилиш, бу функция бошқарув объекти доирасида барча бошқарилувчи ва бошқарувчи жараёнларнинг уюшқоқлигини таъминлайди.

3. Мувофиқлаштириш ва тартибга солиш. Режалаштириш бошқаришнинг стратегияси ҳисобланса, мувофиқлаштириш бошқаришнинг тактик масалаларини ҳал қилади. Мувофиқлаштириш маблағларни тежаш мақсадида бошқарувдаги параллелизм ва бир-бирини такрорлашни бартараф қилиш имконини беради. Тартибга солиш мувофиқлаштиришнинг давоми бўлиб, у содир бўлиб турадиган муаммоларни бартараф қилиш йўли билан ишлаб чиқариш жараёнларини амалга оширишни мақсад қилиб қўяди. Унинг ёрдами билан вужудга келиши эҳтимоли туғилган муаммоларнинг олди олинади.

4. Назорат. Бу функциянинг мақсади “тутиб олиш”, “айбини очиш” “илинтириш” эмас, балки бошқарув объекти содир бўлаётган жараёнларни ҳисобга олиш, текшириш, таҳлил қилиш ва маълум тартибда шу объект фаолиятини ўз вақтида созлаб туришдир. Таъсирчан назоратни ташкил қилиш ҳар бир раҳбарнинг функционал ишидир. Мунтазам назорат йўқ жойда юқори пировард натижаларга эришиб бўлмайди.

Бошқариш режалаштиришдан бошланиб, фаолиятни ташкил қилиш, уни рағбатлантириш билан давом эттирилиб, назорат билан тугайди. Бу ерда мувофиқлаштириш барча функциялар жараёнида ўз аксини топади. Бу функциялар бошқарувнинг ҳамма босқичларига хос бўлган умумий хусусиятларга эга бўлиб, бошқарув аппаратининг барча раҳбарлари ва мутахассислари фаолиятида мавжуд бўлади. Уларни, шунингдек, бошқарувнинг ҳамма томонларини қамраган функциялар дейиш ҳам мумкин, чунки улар бошқарув тизимини ҳам бўйига (вертикалига), ҳам энига, яъни горизонталига қамраб олади.

Бошқариш функциясини таснифлашнинг иккинчи ёндошувида бошқариш ишини аниқ ижрочилар бўйича тақсимлашга устуворлик берилади. Бунда бир бутун аниқ функциялар тизими ажратилади. Масалан, замонавий ғарб фирмаларида ишлаб чиқаришга оид 30-35 тадан кам бўлмаган функциялар ажратилади. Булар қуйидагилардир:

✓ асосий ишлаб чиқаришни бошқариш;

- ✓ кўшимча ишлаб чиқаришни бошқариш;
- ✓ ишлаб чиқаришга хизмат қилувчи ишлаб чиқаришни бошқариш;
- ✓ маркетингни бошқариш;
- ✓ молиявий бошқариш;
- ✓ сифатни бошқариш;
- ✓ меҳнатни бошқариш;
- ✓ ходимларни бошқариш;
- ✓ инновацияни бошқариш мисол бўла олади. Булар бир-бирига боғлиқ бўлиб, ўзаро бир-бирини тўлдириб боради [1].

Олимларнинг фикрича, бошқариш фаолиятининг турларига кўра, функциялар қуйидагича бўлади. Масалан,

- ✓ бошқаришнинг иқтисодий функциялари;
- ✓ бошқаришнинг социал функциялари;
- ✓ бошқаришнинг маънавий-маърифий функциялари [2].

Қайд қилинган функциялар бир-бири билан боғлиқ ва маълум даражада тартибга солинган кўп унсурлардан, таркибий қисмлардан иборат бўлиб, улар яхлитликка эга. Шунинг учун ҳам бошқариш жараёнида уларнинг бирортаси ҳам эътибордан четда қолмаслиги керак.

Ҳозирги кунда олимлар, тадқиқотчилар томонидан бошқарувнинг ижтимоий-психологик усуллари кенг ўрганилмоқда. Бошқарувнинг ижтимоий-психологик усуллари - бу ишлаб чиқарувчи ва айрим шахсларга уларнинг ижтимоий эҳтиёжлари ва психологик хусусиятларига таъсир этиш билан бошқариш воситасидир [4]. Бошқарувнинг ижтимоий-психологик усуллари қўллаш корхонада юз бераётган ижтимоий ҳодисаларни чуқур ўрганиш ходимлар нерв системаси кайфиятига таъсир этувчи психологик (руҳий) омилларни билишни талаб этади.

Кишилар фикрлаш усулида ўзгариш юз бериши ва улар маданий ҳамда билим даражаси ортиб бориши билан ижтимоий-психологик усуллар аҳамияти ҳам ортиб боради. Бундай шароитда шахснинг эҳтиёж ва манфаатлари маънавий соҳа томон ўзгариб боради. Ўз меҳнатидан қониқишнинг муҳим омили бўлиб, ишлаб чиқарувчиларнинг раҳбар билан ўзаро яхши муносабати, ишлаб чиқаришдаги қулай ижтимоий-психологик вазият хизмат қилади. Бошқарувнинг ижтимоий-психологик усуллари ишлаб чиқаришда мавжуд ижтимоий механизмни (ўзаро муносабат тизими, ижтимоий эҳтиёжлар) қўллашга асосланади. Ҳаммага маълумки, бошқарувнинг ижтимоий усуллари ижтимоий тартибга солиш воситасида амалга оширилади.

Ижтимоий тартибга солиш усуллари турли гуруҳлар ва шахслар мақсади ва манфаатларини аниқлаш ва ростлаш йўли билан ижтимоий муносабатларни тартибга солиш ва уйғунлаштириш мақсадида қўлланилади. Бошқарувнинг психологик усуллари жамоада мақбул психологик ҳолат ташкил этиш йўли билан кишилар ўртасидаги муносабатларни тартибга солишга қаратилгандир. Психологик усулларга кичик гуруҳ ва жамоаларни ташкил этиш, меҳнатни инсонийлаштириш, малакали кадрлар танлаш ва уларни ўқитиш кабилар кирази. Инсон фаолияти маълум рағбатлантирувчи омилларга асосланган бўлиб, маълум мақсадга эришишга қаратилгандир. Рағбатлантирувчи омил - мақсад муносабати инсон фаолияти ўзагидир. Умумий маънода рағбатлантирувчи омил - бу инсонни фаолият юритиш учун ундовчи омил бўлиб, мақсад эса инсон уни амалга ошириш натижасида эришишни хоҳлаган нарсадир.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, бошқарув функцияси деганда у ёки бу объектни бошқаришга оид аниқ вазифаларни ҳал этишга қаратилган бир турдаги ишлар мажмуи тушунилади. Демак, бошқарув муайян функциялар орқали амалга оширилади. Функцияларни аниқлаш, уларнинг моҳиятини очиш ва ўрганиш бошқарув жараёнини тўғри ташкил қилишнинг муҳим шартидир.

REFERENCES

1. Рустамбоев Х. Ўзбекистон Республикаси конституцияси ва президентлик институти. –Т.: 2002.
2. Худойбердиева В. Давлат бошқарув органлари тизими ва маъмурий ислоҳот. –Т.: 2005.
3. Эшов Б. Ўзбекистонда давлат ва маҳаллий бошқарув тарихи. –Т.: 2012. -556 б.
4. <https://staff.tiame.uz/storage/users/14/presentations/NDRIKO6FPLgKNnss7JCBvxPg1bdVqnrJm9mDOvdb.pdf>.

